SÖRMLANDSLÅTEN

1982 NR 1

SÖRMLANDSLÅTEN distribueras
till medlemmarna i Södermanlands
Spelmansförbund och Sörmländska
Ungdomsringen. Pren.pris 40:-/år
Insättes pg 12 24 74 - 0 adress
Södermanlands Spelmansförbund.
Skriv pren. på talongen.
Förbundets adress: c/oAndersson
Knoppäng, 640 25 Julita.

Innehåll

Redaktören har ordet	sid. 2
Sommarens spelmansstämmor	2
Säckpipan och jag	3
Säckpipan i Sverige	6
Säckpipan i Södermanland	12
Som dansmusiker i Suorva	17
O. vilken kulturopersonlighet!	18
Spelmansförbundets kassaskåp	20

Omslagsbilden: Säckpipblåsare i Prilep, Makedonien

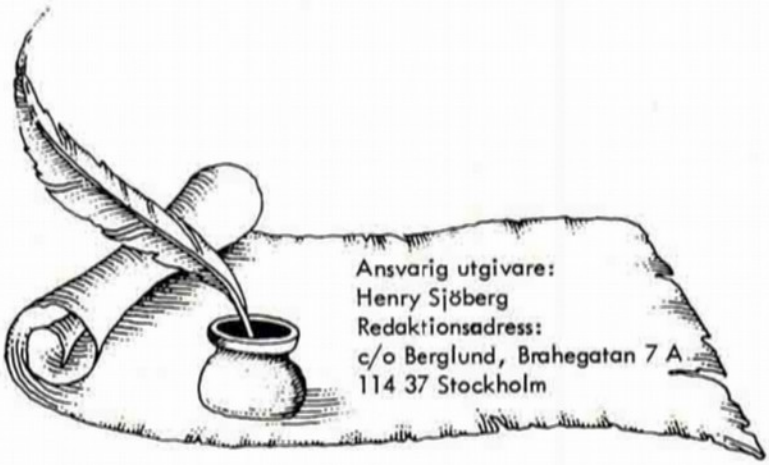
Ansvarig utgivare:
Henry Sjöberg
Redaktionsadress:
c/o Berglund, Brahegatan 7 A
114 37 Stockholm

Upplaga: 2000 ex

Kära läsare!

Den här gången tar vi upp ett tema som många läsare har efterlyst. Att presentera musikinstrument verkar kanske vara en självklarhet i en tidning som vår men vi har med avsikt väntat. Det som vi väntat på har varit material som skulle tillfredsställa våra kritiska läsare. Vi tycker att vi fått det nu. Bakgrunden är i korthet följande:

Den svenska säckpipan håller på att få liv igen! Men säckpipan fanns inte bara i Dalarna, det finns belägg även från Södermanland minsann. Och den spelas inte bara i Dalarna idag heller även om man ibland kan luras att tro det genom tidningsartiklar och radioprogram.

Jag bad en musikant som kommit att ägna sig mycket åt den östeuropeiska typen av säckpipor att berätta lite om hur han började spela just säckpipa och samtidigt ge några råd och tips till intresserade blivande spelmän på säckpipor.

Owe Ronström är musiketnolog och många av Er har väl antagligen hört honom i folkmusikprogrammen i radion. Han är mycket anlitad som föreläsare inom området folkmusik, men kanske mest känd som ledare av orkestern "Orientexpressen".

Hur som helst - han vet vad han talar om!

Trots den här inriktningen så har vi inte glömt bort serien med spelmansporträtt. Redan i nästa nummer återkommer vi med ett sådant. Vilket det blir ska inte avslöjas än men jag kan berätta att jag njöt av varje minut under intervjun.

Slutligen beklagar jag att inte några nya inlägg kommit till vår tänkta målsättningsdebatt. Är det verkligen så att det är ointressant att diskutera målsättning?

Vänligen
Henry Sjöberg

SOMMARENS SPELMANSSTÄMMOR

MALMKÖPINGS MARKNAD 22 maj
Spel på gatorna och vid spelmansförbundets torgstånd.

SEKELSKIFTESSTÄMMA på
Torekällberget, Södertälje 30 maj

Vanlig spelmansstämma
Södertälje Torekällberget 31 maj

MIDSOMMARDAGEN 26 juni
Julita

HÖGMÄSSA I FOLKTON
L:a Malma kyrka

GUBBSTÖTSTÄVLING och

SPELMANSSTÄMMA,
Hembygdsgården, Malmköping 27 juni

JUBILEUMSSTÄMMA
Nyköping 14 - 15 augusti

Söndagen den 23 maj 1982
vid Östra Vingåkers kyrka
med början kl. 10.30.

Spelmansstämma samt invigning
av Widmarksstenen på dess nya plats.

Rekvirera program och noter gratis från
Britt Svanström tel.0150/19325.

28 aug. Grassagårdsstämman

4 sept. Sparreholmsträffen. Hyltinge hembygdsgård
Logdans

27 nov. Katrineholm. Adventsstämma

SÄCKPIPAN OCH JAG - EN PERSONLIG BETRAKTELSE

Owe Ronström

Plötsligt så står man där med ett nytt och okänt instrument i handen. Och man tänker: "Har man ett instrument så ska man spela på det!". Ja, sagt och gjort! På den vägen har säkert mången musikant börjat sin bana. Och det har för all del jag med. Med trumpet och basun i småskolan, gitarr i Beatlesåldern och sen Södra Bergens Balalajkor och ovanpå det så kallad Balkanmusik i musikgruppen "Orientexpressen". I Södra Bergens Balalajkor utvecklade vi filosofin "Man kan om man vill", och visst kunde vi. Ibland var det kanske mer "vill" än "kan", men för oss var det ofta viktigare att vi spelade än om det lät bra eller dåligt.

Så med en ny bulgarisk säckpipa i handen en höstdag 1975 tänkte jag: Inte ska väl den här vara märkvärdigare än något annat att spela på! Säckpipan hade inköpts i Bulgarien av en bekant och var inte något särskilt fint instrument. Säcken var liten, rörbladet i spelpipan var sprucket, lindningar och tätningar dåligt gjorda. Södra Bergens Balalajkors allt i allo vad det gäller instrumentreparationer, Embrik Underdal, tog sig an uppgiften att göra ett nytt rörblad till spelpipan. Det nya rörbladet blev lättspelat lättstämt och hållbart och av en alldeles ny modell. Själva konan var av ett metallrör istället för vass och fäst vid det var en liten bit från ett saxofonrör. Den lät lite annorlunda, men den fungerade alldeles utmärkt.

Nu vidtog ett besvärligt och tidsödande kapitel: att blåsa luft i säcken och få ton i båda piporna utan att bli yr i huvudet och ramla ikull. Att det kunde gå åt så mycket luft, kunde man inte föreställa sig. Blåsa allt vad man orkar, spela någon minut, sitta ner och vänta på att rummet ska sluta snurra, upp igen och blåsa, är det månne alla säckpipe-nybörjares "Via Dolorosa"? Hade man bara någon att fråga! De enda säckpipare jag kände till var några som spelade skotska "Highland-pipes" och det var ju inte riktigt samma sak. Och så kunde man ju bara inte offra all tid i världen på just säckpipan - det fanns ju en massa andra instrument att upptäcka! Så jag blåste lite då och då, till slut fick jag den att stämma hyfsat och jag lärde mig den första melodin, en bulgarisk ringdans, som jag spelade så fort jag kom åt. Efter ett tag märkte jag att det blev lättare att fylla säcken och framför allt - att hålla ett konstant tryck i den och då blev med ens säckpipespelandet så mycket roligare.

Något år senare kom jag över en ny säckpipa, också den bulgarisk, ett bättre arbete med större säck och med friska, hela original-rörblad. Nu blev det fart! Och då upptäckte jag: min gamla säck var ju otät som ett såll, överallt läckte luften ut! Det hade jag aldrig märkt! Och ingen annan heller! Nu fanns det plötsligt gott om luft över, och jag kunde börja tänka på själva tonerna och spelteknikken emellanåt. Nu fanns det dock ett annat problem, den nya säcken hade antagligen legat oförpackad och oskyddad för länge någonstans och var alldeles stel och hård. Lösningen på problemet med hur man skulle smörja säcken, och med vad, fann jag av en slump på ett daghem. Jag hade arbetat med musik på daghem några år och just i den här vevan var jag ute och spelade för och med barn mest varje dag. Jag upptäckte då att om jag lät barna "spela" på säckpipan, så blev säcken mjukare. Och efter 30-40 dagis och en massa ungar och allt vad de avsöndrar, blev säcken mjuk och smidig och har hållt sig så sen dess!

Nu gällde det att spela på och hoppas att rörbladen skulle hålla, för några reservrör hade jag inte. Jag fick rådet att smälta lite får-ister (osaltat) och stryka på rören lite försiktigt emellanåt och det visade sig vara ett gott råd. (Nyligen sa en bulgarisk säckpipemästare till mig att olivolja var det bästa medlet för att hålla rören i trim och det är en upplysning värd att föra vidare.) I Bulgarien spelas säckpipan ofta tillsammans med flöjt, fiol och trumma och den första

melodin jag lärde mig ordentligt, med "rätt" fingerteknik och en massa ornament var en bulgarisk ringdans spelad just av en sådan ensemble. "Rätt" fingerteknik innebär i korthet: Alla hål täcks hela tiden och bara fingret ovanför det hål man vill ska låta lyfts. När man ska ta nästa ton lyfter man motsvarande finger samtidigt som man omedelbart täcker det hål som nyss lät. Genom att utnyttja den här tekniken kan man åstadkomma en massa doppningar och förslag som är karaktäristiska för säckpipemusik världen över.

De första stapplande stegen till en svensk säckpiperepertoar tog jag i samband med en konsert på Moderna Museet 1977. "Alla kullor uti Västanå" skulle vi spela, först på fioler sen på säckpipa. Inte lät det vackert! Men det lät i alla fall. Det var problem med stämningen förstås. Och så är den bulgariska säckpipan inte särskilt väl avpassad för svenska låtar, de få melodier som överhuvudtaget går att spela ligger konstigt till för det mesta och man måste ofta hoppa över vissa toner, toner som är vanliga i svenska låtar saknas nästan helt i bulgarisk musik. Men jag undrar om jag inte ändå var den förste personen någonsin att ha spelat in en svensk låt på bulgarisk säckpipa på grammofonskiva! (Det var på Fred Lanes skiva "Vi smida", melodin var en polska från Gotland.)

Under 1978 och 1979 kunde jag märka ett starkt ökat intresse för säckpipor. Någon ringde och bad mig hålla kurs i säckpipespel! Med fasa tackade jag nej.

Dels för att jag inte var tillräckligt kunnig och dels för att jag i andanom såg och hörde framför mig ett tiotal säckpipenybörjare försöka blåsa sina första toner på en gång..... Säckpipa kanske är ett instrument man bör spela en eller två i taget! Per Gudmundsson sökte upp mig och lånade en del material; en bulgarisk spelpipa, Embrik Underdals rörblads-nyskapelse, några artiklar. Flera personer med säckpipor från olika länder sökte upp mig och ville ha tips och råd.

Nu 1981 kan jag konstatera att säckpipespelandet är på stark frammarsch i Sverige. Framförallt är det väl den svenska säckpipan som står i fokus. I Skåne tillverkar Åke Egevad säckpipor av olika modeller, i Norrköping Henry Höög, och i Insjön Leif Eriksson. Leif har gjort många fina instrument, kanske är de bättre än någonsin de instrument han använt som förlagor. Själv spelar jag ett av Leifs fina arbeten. Och att hans säckpipor finns till salu, bl.a. på Dalarnas Museum har gjort att även icke-insiders har kunnat få sin chans att pröva på instrumentet. Men det har också bidragit till en lite konstig bild av säckpipespel i Sverige, historiskt sett. För det är ju inte bara i Dalarna som det har spelats säckpipa. Dalamodellen av säckpipan är den som bevarats längst i levande tradition, men det är inte den enda modell som använts på svenskt språkområde, och den är heller inte den musikaliskt sett mest fullgångna modellen. Är det månne för att både originalen, de nykonstruerade instrumenten, instrumentbyggaren Leif Eriksson och spelmannen Per Gudmundsson är från Dalarna som det blivit så här? Är det månne ett utslag av vad icke-dalmasar kallar "dalaimperialismen"? Ja, jag är nästan böjd att tro det när jag tänker på att t.ex. Åke Egevad sedan länge byggt och spelat säckpipor av olika modeller och också turnerat i skolor och gjort konserter. Att inte hans arbete rönt samma uppmärksamhet och uppskattning kanske beror på att han är skåning och inte dalmas? Ingen skugga må falla över Per Gudmundsson och Leif Eriksson och andra dalmasar och deras arbete med folkmusik, men bland vissa stockholmare och göteborgare och andra storstadsbor finns en oförställd beundran för allt dalskt som ibland fördunklar deras sinnen. Det borde nu, innan vi fått liv i säckpipe-"traditionen" igen, vara på sin plats att se upp med försök att sätta likhetstecken mellan Dalarnas folkkultur och Sveriges folkkultur. Så om man ska få fart på säckpipespelet i Sverige igen måste man nog experimentera mer i olika landsändar och utveckla instrument avpassade för den musik som spelas där.

Ålderdomligt klingande melodier i "dalastilen" går bra att spela på Leif Erikssons instrument, men sydsveriges polskerepertoar passar den inte alls särskilt bra för! Vissa långdansmelodier som "Uti gröna lunden" har en skala och ett omfång som precis passar in på den bulgariska säckpipan. Södermanlands slängpolskor skulle kunna spelas på en spelpipa med fler hål, stämda i en durskala! O.s.v., o.s.v. De som nu sysslar med dalasäckpipan har på kort tid lyckats nå en mycket hög standard, både vad det gäller instrument och spel. Måtte detsamma ske i alla andra delar av Sverige!

Till sist några råd till den som vill ta upp säckpipespel:
Vissa instrument har en förmåga och dra till sig ett stort intresse bara som instrument, även utan att man spelar på dem. Säckpipan är definitivt ett av dem. Men problemet med säckpipan vad det gäller Sverige är inte längre så mycket instrumenten som musiken. Hur spelar man? Hur ornamenterar man och var i musiken? Vilka speciella förutsättningar och möjligheter har säckpipan som inte andra instrument har? Det gäller nu, tror jag, att fokusera själva musiken på säckpipa. Att spela lite förutsättningslöst. Att leta sig fram till ett idiomatiskt spel. Ett säckpipespel och inte ett fiolspel eller flöjtspel på säckpipa. Här kan alla bidra till utvecklingen genom att hitta olika spelstilar. Kopiera inte! Sök själv! Gör egna melodier! Uppfinn nya spelsätt!

Om vården av instrumentet, vare sig svenskt eller bulgariskt eller vad det nu månde vara så finns det naturligtvis en hel del tricks. Många råd till dem som spelar Leif Erikssons instrument finns i hans och Per Gudmundssons lilla skrift "Säckpipan i Dalarna" (utgiven av Dalarnas Museum). Det som verkar vara det största problemet är inte säcken och dess tätning, knappast heller hur man håller eller hur man ska få ett jämt tryck i säcken utan samtalsämnet nummer ett mellan säckpipeintresserade är rörbladen. Stämning, intonering, tillverkning, val av material, allt utgör stora problem för nybörjaren. För den som vill lära sig spela finns det bara två vägar: Sök upp någon som kan göra rörblad och be att få titta på eller läs vad som finns att tillgå och använd "trial and error" metoden d.v.s. försök och försök och försök igen tills det lyckas! Du måste själv kunna göra dina rörblad för att få någon glädje av säckpipespelet. Och när du åker

utomlands, söderut, försök komma över vass att ta med dig hem. Det finns användbar vass också i Sverige, men så tätvuxen och stark som i sydeuropa blir bladvassen här ändå inte. Bra att ha till hands är en kniv med tunn och vass klinga, en liten rundfil (kallas "motorsågsfil"!), ett stycke bivax, tunn och stark sytråd, ullfett blandat med flytande paraffin eller smält fårister, och så en förvaringsväska eller påse som bör vara sådan att nödvändig fukt stannar kvar i påsen men att överflödig fukt kan avdunsta.

När jag för några år sedan ringde upp Ture Gudmundsson i Leksand, (han som sysslade en hel del med att rekonstruera den dalska säckpipan på 40- och 50-talen) och frågade honom om tips och råd svarade han mig: "Bry dig inte om det där, kasta inte bort en massa arbete och tid i onödan, på ingenting! Jag slängde bort en massa års hårt arbete och jag fick inte mycket ut av det". (Om dessa vedermödor har Ture berättat i en intervju med Christina Mattson i Riksradions folkmusikgrupp strax innan han gick bort.)

Vi som idag sysslar med säckpipor i Sverige har erfarenheter att bygga på, från bl.a. Ture Gudmundsson, men ingen ska tro att vi för det har en lätt väg att gå! Ännu är det många som kommer att få "kasta bort en massa arbete" tillsynes i onödan innan vi får en levande säckpipetradition i Sverige igen!

SÄCKPIPAN I SVERIGE

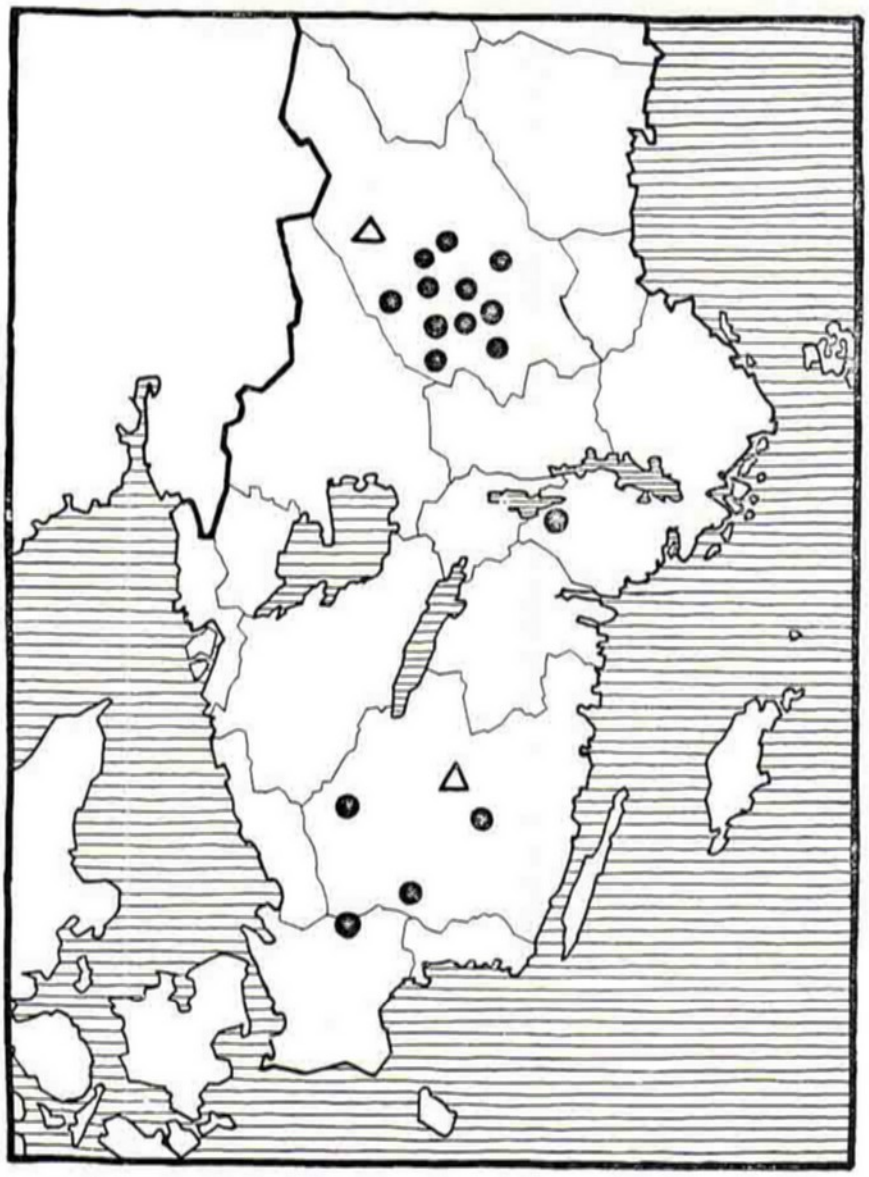

Fig. 26. Karta över säckpipans förekomst som folkligt instrument i Sverige under nyare tid. Till jämförelse ha även medtagits Otto Anderssons uppgifter om strakharpans förekomst.

● Säckpipa. △ Strakharpa.

SÄCKPIPAN I SVERIGE

Owe Ronström

1. Säckpipan i traditionen.

På svenskt språkområde har säckpipor förekommit åtminstone sedan senmedeltiden. (1) Av allt att döma har flera typer av instrument existerat:

1. En eller flera typer är kända endast från medeltida källor, främst ikonografiska. Dessa källor avbildar instrument med en spelpipa och en eller två borduner. I flera fall är bordunpiporna avsevärt längre än spelpipan. (2)

2. En eller flera typer har spelats fram till våra dagar bland svensktalande i Estland och på de Baltiska öarna. En av dessa typer har stor säck och bordunpipan är avsevärt längre än spelpipan. En annan typ är betydligt mindre, bordunpipa och spelpipa är av ungefär samma längd. Musiken som spelats på dessa säckpipor röjer en påverkan från svensk dansmusik. Ett samband mellan dessa östliga säckpipor och de som använts i Sverige kan inte uteslutas. (3) Såväl instrumenten som musiken är förhållandevis väl dokumenterade av forskare under 1800- och 1900-talen. (4)

3. Från nyare tid i Sverige är säckpipan känd framförallt från västra Dalarna. Samtliga bevarade äldre säckpipor anses härstamma från denna trakt. Ett fåtal skriftliga källor pekar på existensen av instrumentet också i andra landskap, Värmland, Södermanland, Småland. I Dalarna spelades instrumentet i tradition ännu in i vårt sekel. (5)

Samtliga dessa typer torde ha varit av den s.k. östeuropeiska typen, (6) med säck av hud eller mage från ko, oxe, säl, får, get o.s.v., en inblåsningspipa (munstycke, på Rågöarna kallad "mundocka") en spelpipa och en eller flera bordunpipor. Såväl spelpipa som bordunpipa har varit cylindriska och försedda med enkla rörblad av vass.

Under 1700-talet växte i Sverige en ny instrumentalmusik fram. Dansmusiken fick drag från 1600- och 1700-talens konstmusikstilar. De gamla borduninstrumenten med sträv och skarp ton ersattes med nyare, med större omfång och klarare och rundare ton. Säckpipan, vevliran, nyckelharpan ersattes av fiol och klarinett. Borduninstrumenten levde kvar i utpräglade reliktområden, som Dalarna och de Baltiska öarna. På Rågöarna ersattes säckpipan under 1800-talets slut av dragspelet.

Ett tiotal svenska säckpipor finns bevarade, de flesta kan förmodas ha tillverkats under 1800-talet. (7) De består samtliga av en säck, inblåsningspipa, spelpipa och bordunpipa. I flera fall finns en "blindpipa" intill bordunpipan.

Säcken är sydd av berett kalvskinn eller liknande och är förhållandevis liten, längden håller sig kring 30-40 cm och bredden 20-25 cm. Skarvarna är ofta förstärkta av ett smalt läderband. Samtliga säckar har en form som anknyter till en kalvmage. Piporna är fästa i säcken med hjälp av särskilda trähylsor som knutits fast med en tråd eller spikats med nubb.

Inblåsningspipan är vanligen 15-20 cm lång, i den inre ändan finns en backventil i form av en skinnlapp.

Spelpipan är vanligen mellan 20 och 25 cm och har 6 fingerhål och ett tumhål. Kring varje hål har en försänkning gjorts för att underlätta täckandet av hålen. I flera fall är det tydligt att försänkningarna gjorts för att passa en fingersättning med vänster hand närmast säcken. Fingerhålen har antingen borrats eller bränts ur. Synbarligen har hålen placerats på samma avstånd från varandra, varefter en del hål tagits upp i avsikt att föränd ra den erhållna skalan. Särskilda avstämningshål finns på flera spelpipor vid pipans mynning (se bild). På ett av instrumenten finns 10 sådana hål, varav 3 är igenpluggade med trästickor. (8) Hålen är avsedda att underlätta stämningen av den lägsta tonen (som ofta är den svåraste att få ren) men också för att ge lägsta tonen någorlunda samma klang som de övriga.

Bordunpipan är mellan 20 och 30 cm och vanligtvis framställd ur ett stycke. (Några enstaka fynd tyder på att det också kan ha förekommit delbara bordunpipor. (9)) Även på bordunpiporna finns avstämningshål nära mynningen. De blindpipor som finns på instrumenten från Venjans socken förmodas vara antingen en efterbildning av utländska instrument med två borduner, eller en rest av en säckpipetyp med två olika stämda borduner. Då blindpipan är kortare än bordunen bör den i så fall varit den högre stämda. Då samtliga säckpipor med blindpipa härstammar från samma socken kan det emellertid inte uteslutas att det rör sig om en lokal egenhet som inte representerar mer än en eller ett par byggare/spelmäns uppfattningar om instrumentet. Pipor och fästhylsor är för det mesta svarvade eller skurna i björk, någon gång i furu.

Som ljudalstrare användes vass. Det bästa materialet erhölls från den del av vassen som växt under vattenytan. I vassröret skars upp en tunga. Man stämde med en tunn tråd av linne eller ett hårstrå som lades under tungan, samt genom att knyta en tråd runt röret vid tungans nedre del. Genom att skjuta denna tråd upp eller ner förkortades eller förlängdes röret och tonen kunde fås att stiga eller sjunka. Detsamma gäller för tråden som lades under tungan. De enstaka bevarade

vassrören är i övrigt lite bearbetade och är primitivt gjorda i jämförelse med den omsorg som läggs på rören i t.ex. Sydösteuropa och på de Brittiska öarna. (10) (se bild av rör)

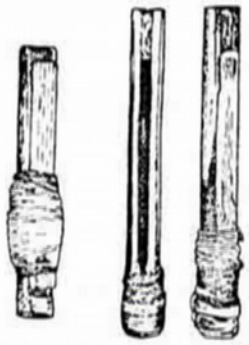

Hur den svenska säckpipan var stämd, vilken spelteknik som användes, vilka låtar som spelades och i vilka sammanhang den användes är mycket lite känt. Äldre svensk folkmusik (särskilt de gamla dalalåtarna) är ofta baserad på en mollskala: Tonen a är den

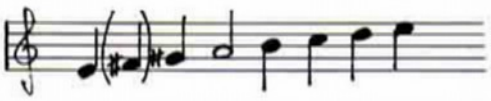

tonala basen. Ofta saknas sexten i skalan, fiss. (11) Denna skala, som också återfinnes på folkliga flöjter i Dalarna, kännetecknas av ett septiman (giss) och tersen (c) ofta utsätts för variation, så att i praktiken flera olika stora intervall förekommer, på olika ställen i en musikalisk fras.

I en kadens utförs ofta den stora septiman medvetet för lågt, medan den som förbipasseringston kan vara ren. Tersen kan vara liten, stor eller någonstans mittemellan beroende på vilken funktion den fyller i en fras. De bevarade instrumenten, liksom de fåtaliga uppteckningar som gjorts efter säckpipespelmän, antyder att instrumenten varit avsedda att intoneras just efter den ovan beskrivna skalan. I uppteckningarna återfinns också ibland en vacklande ters; ibland noterad som stor (ciss) och ibland som liten (c) i en och samma melodi. (12) Bordunen bör ha varit stämd i unison med melodipipans lägsta ton, här e, i något fall möjligen i a, oktaven under grundtonen.

"Säckpipa från Finngruvan, Venjans socken. Nordiska museet inv. nr. 15640."

Den bevarade repertoaren utgörs av långdanser, polskor, marscher, gånglåtar och visor. (13) Det finns inget som tyder på att det skulle funnits någon speciell säckpiperepertoar, man har på instrumentet spelat cerimoniell musik och dansmusik som även kunnat utföras på andra instrument. Säckpipan har använts på bröllop och begravningar, på danser, i spetsen för marscherande dalfolk, på arbetsvandring eller på väg till regementsövningar, danser o.s.v. I senare tid har utövarna varit få, överhuvudtaget syns säckpipan aldrig nått samma popularitet som fiolen.

De mest bemärkta säckpipespelmännen i Dalarna under 1800-talet synes ha varit Nergårds Lars ("Björskött'n") bosatt i Leksands socken och som vandrade omkring och spelade i flera socknar i Västerdalarna; den indelte soldaten Rännare från Floda; Gucku Olof Olsson från Nås, även han soldat. Gucku Olof spelade ofta tillsammans med fiolspelmän, en av de få notiser som finns om att andra instrument använts tillsammans med säckpipan. Även klarinett nämns tillsammans med säckpipa. I Järna levde Gudmunds Lars Andersson, vars son Gudmunds Nils Larsson (1892 - 1949?) lärde sig spela något på säckpipa av sin far och som var den siste kände traditionsbäraren i Sverige (14) Även från Värmland finns säckpipespelmän kända till namnet. (15)

II. Säckpipan återupplivas.

1943 utkom Mats Rehnbergs licentiatavhandling "Säckpipan i Sverige". I avhandlingen behandlas instrumentet säckpipa. Musiken på säckpipan behandlas kortfattat, spelteknik och musikaliska möjligheter nästan inte alls.

Musikpedagogen och spelmannen Ture Gudmundsson (1908 - 1979) bördig från Leksand i Dalarna, men verksam i Stockholm, började på 1940-talet samla material för att kunna rekonstruera en spelbar säckpipa. Säkert var Rehnbergs bok en inspirationskälla. Farbrodern Carl Gudmundsson hade tecknat ner flera melodier efter säckpiparen Nergårds Lars ("Björskött'n") och hade även en säckpipa, vilken Ture antar skulle kunna vara just Björskött'ns instrument. Ture Gudmundsson sökte upp Gudmunds Nils Larsson i Järna vid ett flertal tillfällen för att närmare kunna studera hans instrument och spelsätt. Tyvärr kunde inte Gudmunds Nils lämna några mer detaljerade informationer om rörbladstillverkning, stämning o.s.v. Han kunde spela något på sin pipa, men han var i övrigt musikaliskt obevandrad och aldrig någon spelman i egentlig bemärkelse. Ture Gudmundsson byggde sig ett instrument efter modell av den hos farbrodern bevarade säckpipan. Han studerade också de på Nordiska Museet i Stockholm förvarade säckpiporna och fick till slut fram ett någorlunda spelbart instrument. Med utgångspunkt i de uppteckna de säckpipelåtarna stämdes melodipipan i en skala med stor, eller nästintill stor ters. Lägsta tonen på pipan var en stor inledningston till grundtonen som alltså var andra ton. Omfånget var en oktav + inledningston och bordunen lades på kvinten i skalan. Säcken gjordes av getskinn. Spel- och bordunpipor täljdes och hålen brändes ur. Gudmunds Nils ansåg att denna nykonstruktion lät "riktigt", men att den hade lägre tonläge och större säck än vad han kunde minnas från andra säckpipor. (16)

Med denna säckpipa spelade Ture Gudmundsson in två låtar för Sveriges Radio 1949, visa och brudmarsch efter Nergårds Lars. Han lade ner ett stort arbete för att skapa en spelbar säckpipa men lade senare instrumentet åt sidan, resultatet motsvarade inte det nedlagda arbetet. Hans instrument var ganska enkelt byggt och av inspelningen att döma lyckades han inte komma över svårigheterna med att reglera trycket och att hålla det jämt. Tekniken är i de två låtarna genomgående enkel, hämtad från fläjtinstrument, tonerna är inte ornamenterade. Inspelningarna får ses som mindre lyckade och bör inte användas som källmaterial i en undersökning om säckpipespel i Sverige.(17)

Henry Höög

Norrköpings-spelmannen och juristen Henry Höög (f.1946) har sysslat med säckpipor sedan slutet av 1950-talet. Han har byggt ett tiotal instrument med utgångspunkt från en säckpipa från Mockfjärd (18) och ett instrument förvarat på Musikmuséet i Stockholm. Säcken sys av kalvskinn, spel- och bordunpipor svarvas i lönn eller syrén. Bordunen har tidigare tillverkats i ett stycke, men nu har Henry börjat göra delbara borduner. Spelpipans fingerhål har borrats ur, med en skala hämtad från den på Musikmuséet förvarade säckpipan. Omfånget är en oktav, lägsta tonen, som klingar i unison med bordunen, ligger mellan ess[1] och e.[1]

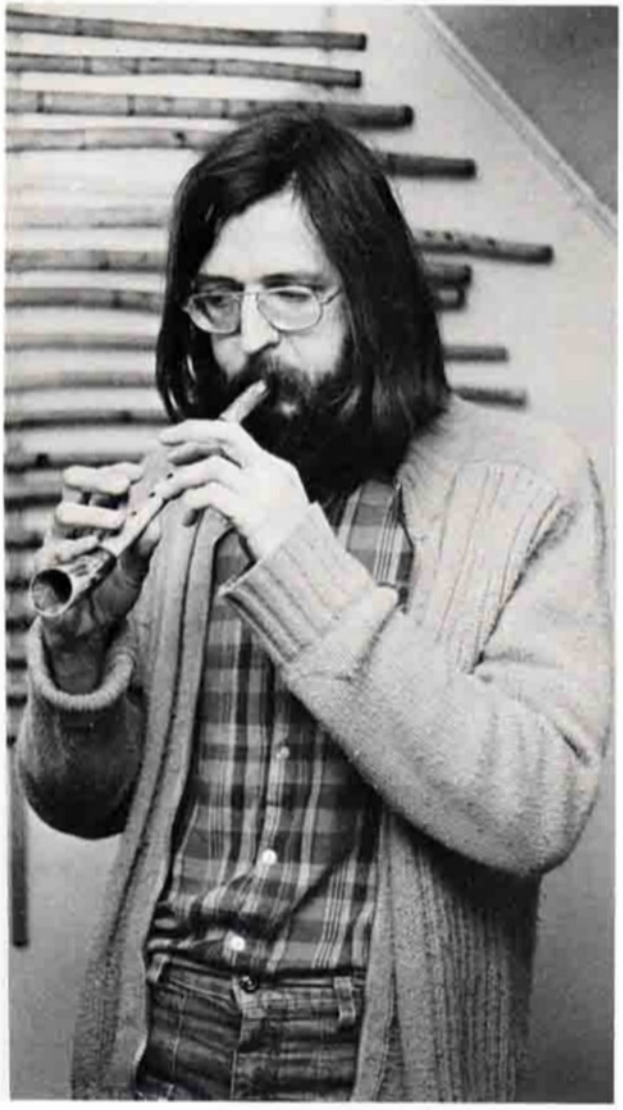

Åke Egevad

Musikern och instrumentbyggaren Åke Egevad (f.1947) i Kristianstad har byggt ett tiotal säckpipor, alla olika varandra. Säckpiporna av dalamodell har ett omfång av en oktav, e^1 - e^2 med grundtonen på a^1. Några av piporna har fått neutral ters, några har försetts med små fingerhål så att det genom att ta gaffelgrepp varit möjligt att få en kromatisk skala. Bordunen har stämts i e^1, eller i a, på en modell finns båda dessa borduner En mindre säckpipa med grundton på d^2 har också tillverkats. Ett unikt fynd av ett instrument, en hornpipa eller möjligen en spelpipa till en säckpipa, daterad till ca 1050 (19), har fått bilda utgångspunkten för en säckpipa med 5 fingerhål, stämd i ess^1 - Bb^1, med neutral ters. Ytterligare modeller har tillverkats efter medeltida avbildningar av säckpipor och ur egen fantasi. Åke Egevad har genom sitt experimenterande med olika säckpipemodeller, stämningar och spelteknik väsentligen utvecklat kunskapen om äldre blåsinstrument i Sverige. Han har även, i samarbete med musikarkeologen Cajsa Lund, bidragit till att sprida denna kunskap på konserter, i skolor, utställningar, musikverkstäder.

Leif Eriksson (f. 1946) sågverksarbetare i Insjön, Dalarna, började tillverka säckpipor 1979. Med utgångspunkt från en säckpipa från Venjan (20) har Leif skapat instrument av god kvalité. Melodipipan är en replik av Venjaninstrumentet, i övrigt har instrumentet lånat drag från flera andra bevarade säckpipor. Spelpipan har 6 fingerhål och ett tumhål, vilka bränts ut. Den har cylindrisk borrning. Omfånget är ca e^1 - e^2. Liksom allt annat trä i instrumentet är den svarvad i björk. Bordunpipan är delbar, en innovation som underlättar stämningen. Munstycket har en markerad bitring i övre änden och en backventil i form av en läderbit i den andra. Säcken är sydd i barkgarvat kalvskinn. Som tätningsmedel har använts honung, honung blandat med ullfett, avkok från hudar och ben och liknande. Melodipipan är avsedd att stämmas i en mollskala. Ett avstämningshål finns placerat på dess ena sida, nedanför det lägsta fingerhålet. Även bordunpipan är försedd med avstämningshål, 1-2 st. Leif Eriksson har gjort ett flertal säckpipor, en del till försäljning, vilket inneburit ett stort uppsving för intresset för den svenska säckpipan. (21)

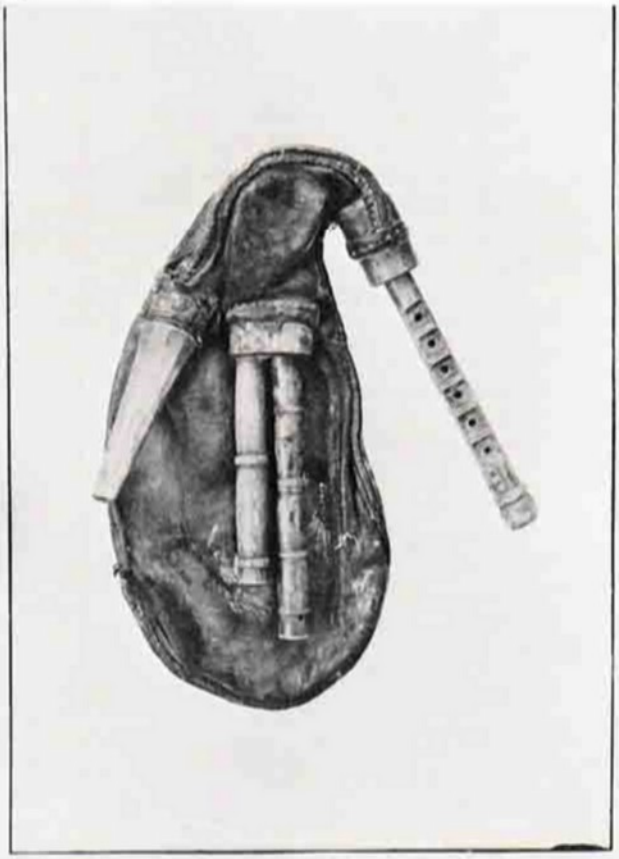

Nordiska museet, inv. nr. 17,316

Per Gudmundsson (f. 1955) från Falun är spelman och tandläkare med fioltradition från Österdalssocknarna. Sedan slutet av 1970-talet har han ägnat sig också åt säckpipor. Tillsammans med Leif Eriksson har han arbetat med att rekonstruera den dalska säckpipetraditionen. Hans repertoar består av låtar uppteckna efter säckpipespelmän, men också av låtar ur sin fioltradition. Med sitt spel försöker Per nå fram till en stil som är traditionellt förankrad men idiomatiskt anpassad till säckpipans speciella möjligheter.

Noter

1. Rehnberg 1943, sid. 7-8.
2. Se Rehnberg 1943, sid. 7-18; fig. 1-10 sid. 61-63.
3. Tonurist 1976, sid. 47-52.
4. Om säckpipan i Baltikum se Rehnberg 1943, sid. 21-25, fig. 11-17 sid. 64-65. Tonurist 1976, Andersson 1933 och 1961, Söderbäck 1929 och 1940.
5. Denna typ av säckpipa behandlas utförligt i Rehnberg 1943.
6. Baines 1960, sid. 69-92.
7. Rehnberg 1943, sid. 38-39, 54-57.
8. Instrumentet finns på Nordiska Museet, inv.nr. 93.562. Se bild i Rehnberg 1943, sid. 72.
9. Instrumentet finns på Nordiska Museet, inv.nr. 15.640. Se bild i Rehnberg 1943, sid. 75.
10. Sammanfattningen av de bevarade säckpipornas utseende är baserad på Rehnberg 1943.
11. Ling 1964, sid. 50.
12. Se tex Forsslund 1926, II:7, Nås, sid. 39 ex.4.
13. Uppteckningar efter säckpipespelmän finns bl.a. Forsslund o.a.a. sid. 38-40. Svenska Låtar, Dalarna, 4, sid. 191. Se även Turesson 1969, sid. 228-234.
14. Uppgifterna om spelmännen hämtade från Rehnberg 1943, sid. 42-45.
15. Turesson 1969, sid. 228-234.
16. Uppgifterna hämtade i en intervju med Ture Gudmundsson gjord den 2 febr. 1978 av Christina Mattsson och Matts Arnberg, Sveriges Radio.
17. Inspelningarna gavs ut på skiva 1949, SR RA 124 och finns att avlyssna på Sveriges Radio, arkivband M 189.
18. Instrumentet har Nordiska Museet, inv.nr. 50.918.
19. Se Wahlö, 1975.
20. Instrumentet finns på Dalarnas Museum, inv.nr. D61. (Nordiska Museets nr 17316)
21. Se Ternhag 1980.

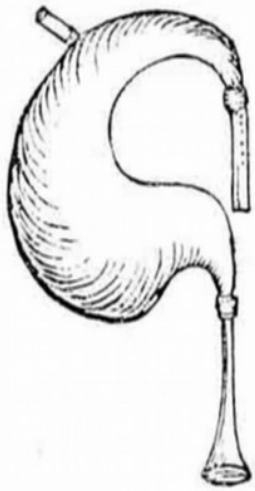

Teckning av Linné: säckpipa använd av estnisk spelman på Fårö.

Källor och litteratur

Andersson N. Svenska Låtar. Dalarna I-IV. Stockholm 1922-26.

Andersson O. Folkmusiken i Svenskestland. (Nordisk Kultur XXV, Musik och musikinstrument, sid. 159-170. Utg. av Otto Andersson, Stockholm 1933).

Andersson O. Bröllopsmusik på säckpipa. (Svensk tidskrift för musikforskning. Vol.43, sid. 17-36) 1961.

Baines A. Bagpipes. Pitt Rivers Museum, University of Oxford, Occasional papers on technology, 9, 1960.

Berger M. Om säckpipa. (Östgötapolskan nr. 1/1976, sid. 10-11).

Dalarnas Spelmansförbund Medlemsblad, Julen 1952 samt 1969.

Eriksson L. Gudmundsson P. Säckpipan i Dalarna. Dalarnas Museums serie av småskrifter 25. Falun, 1981.

Forsslund K-E. Med Dalälven från källorna till havet. Stockholm, 1919-39.

Kjellström B. "Harpor, lurar, nyckelgijgor... Kärngar, drängiar, bönder, pijgor" Om folkliga instrument. (Folkmusikboken. Red. Ling, Ramsten, Ternhag sid. 158-211, Stockholm 1980).

Ling J. Svensk folkmusik. Stockholm, 1964.

Nilsson L. Exit svenska säckpipa - nu tar högländarna vid. (Ord och ton, nr. 2, sid. 8-11. 1975).

Rehnberg M. Säckpipan i Sverige. Nordiska Museets handlingar 18. Stockholm, 1943.

Söderbäck P. Ett bröllop hos Rågösvenskarna. (Svenska Kulturbilder. Red. Erixon, Wallin, sid. 161-184. Stockholm, 1929).

Söderbäck P. Rågöborna. Stockholm, 1940.

Ternhag G. Tack vare Leif låter den svenska säckpipan! (Spelmannen, nr. 3/1980, sid. 4).

Tönurist I. The Estonian Bagpipe. (The Brussels museum of musical instruments, Bulletin, Vol. VI -1/2, sid. 47-54, 1976).

Turesson G. Värmländska kulturtraditioner. Bondeårets visor, 1969.

Wahlö C. Säckpipa i Lund? Kulturens i Lund årsbok 1975, sid. 35-38.

Ur Mats Rehnbergs "Säckpipan i Sverige"

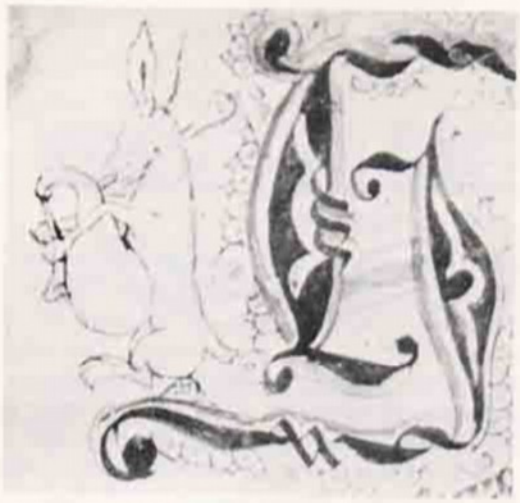

Säckpipeblåsande åsnefigur. Magnus Erikssons landslag. Handskrift i Kungliga biblioteket.

Dansen kring guldkalven. Målning av Albertus Pictor i Härkeberga kyrka.

Detalj ur vävd tapet från 1500-talet. Kungl. husgerådskammaren.

Säckpipeblåsande djurfigur. Väggmålning i Vaksala kyrka.

Detaljer ur målat glasfönster från Gotland, daterat 1609. Nordiska museet, inv. nr 79604. På den övre bilden utföres dansmusiken av en spelman, på den undre av en björn- eller demonliknande figur.

SÄCKPIPAN I SÖDERMANLAND

Ingvar Andersson

Säckpipans förekomst i Södermanland är mycket litet dokumenterad. Att den en gång i tiden har spelats i landskapet är dock säkert. Därom vittnar vingåkersprästen Marcus Simmings beskrivning av folkets musikinstrument år 1685. Han skriver då att "tillförende hafva de brukat nyckelgiga, juudgiga, säckpijpa eller horn". Med nyckelgiga menas det vi idag kallar nyckelharpa, med juudgiga menas vevliran och säckpijpare heter fortfarande säckpipa.

Bildbelägg får vi genom lantbrukaren och kulturhistorikern Karl av Schmidt, som år 1870 besökte Lids kyrka. Vid sitt besök där höll kyrkan på att restaureras. Under den gamla putsen hade man hittat målningar där bland annat en bild av en säckpipeblåsande man fanns med. Målningarna daterades till 1400-talet och Schmidt ritade av en del av dem innan de åter gömdes under ett lager puts.

Melodimässiga belägg för säckpipans förekomst finns ej. Det första uppteckningsarbete som gjorts i Södermanland är Anders Gustaf Rosenbergs insamling av melodier från Floda och dess grannsocknar. Den insamlingen gjordes under 1820-talet och även om inte säckpipan nämns av Rosenberg så kan man vid en genomgång av materialet hitta många melodier som kan ha spelats på just säckpipa. Här följer några melodier ur den samlingen. Tonomfånget hos säckpipan räcker väl till för att spela dem. Omfånget är under en oktav och den lägsta tonen är i några fall en ton under grundtonen. Jämför med Owes artikel där han berör tonomfånget.

Fornvännen 1926.
Säckpipeblåsare från en tavla i koret. Lid kyrka

Ur Rosenbergs samling nr 6

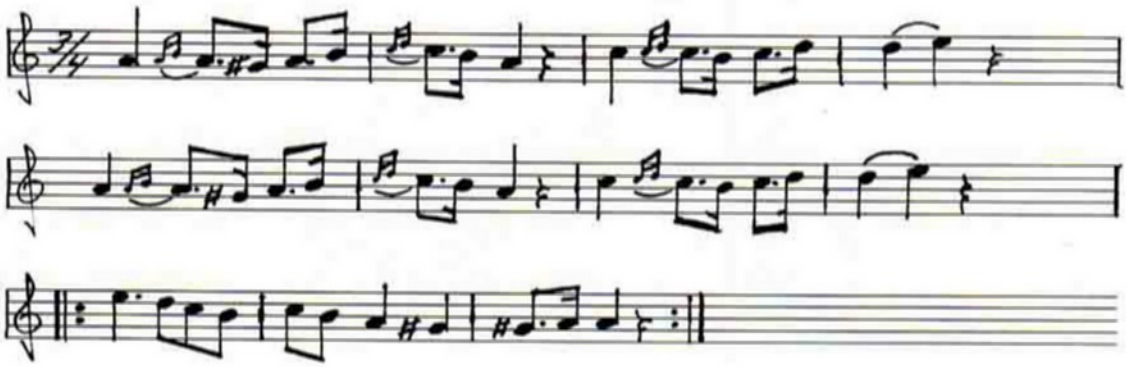

nr 97

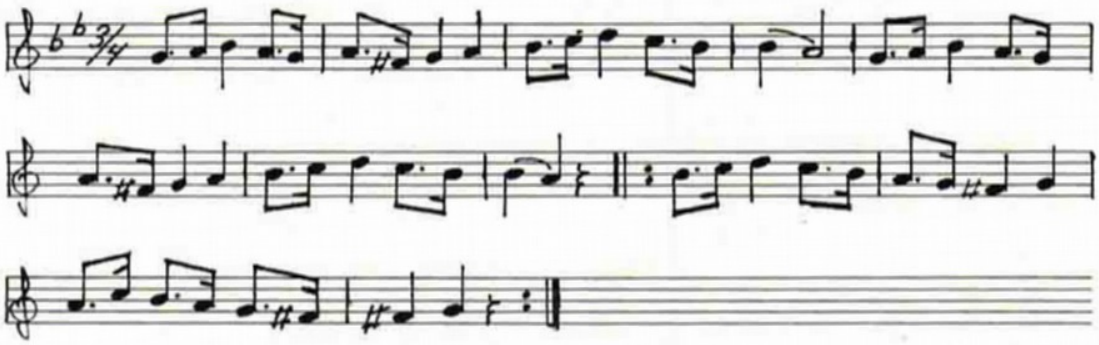

nr 141

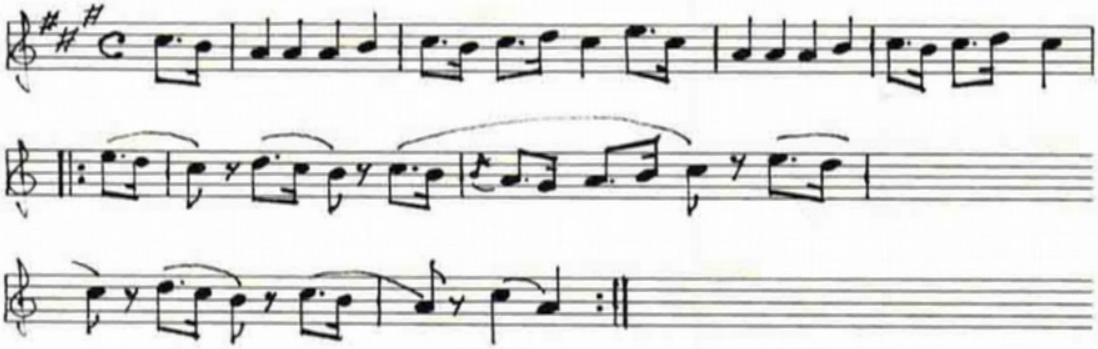

Ur Mats Rehnbergs

"Säckpipan i Sverige"

Säckpipan som ackompanjemang vid dans. Efter Olaus Magnus, Romupplagan.

Säckpipeblasande kreatursherdar. Efter Olaus Magnus, Romupplagan.

Samma motiv som föregående. Efter Olaus Magnus, Baselupplagan.

Bröllopsdanser från Rågö

Här följer en svit med bröllopsmusik från Rågö utanför Estland. Den är upptecknad av den finlandssvenske musikforskaren Otto Andersson efter spel på säckpipa av spelmannen Adam Söderström.

Danserna äro alla obligatoriska och dansas i den ordning de här stå.

Marsch

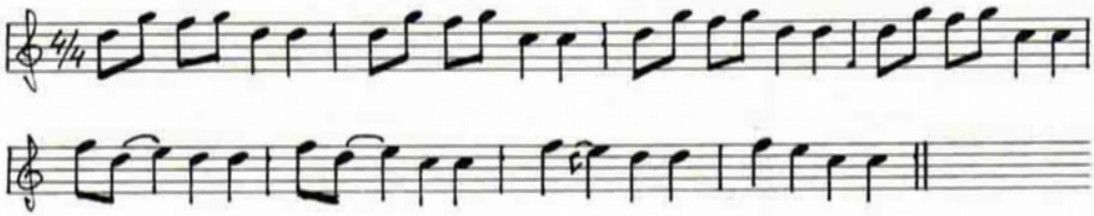

"Brude"

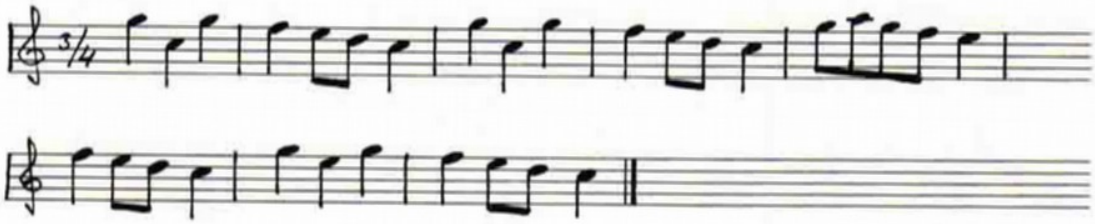

"Leidarin"

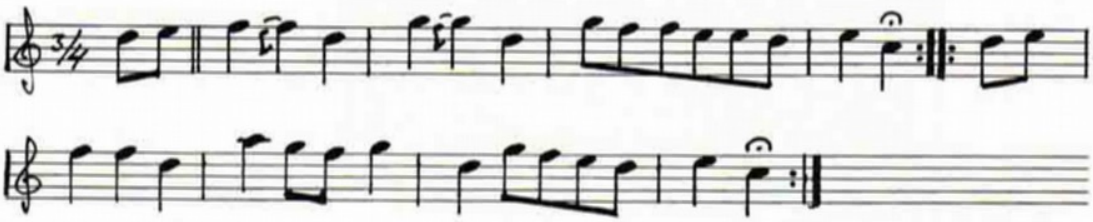

"Kistlyftarin"

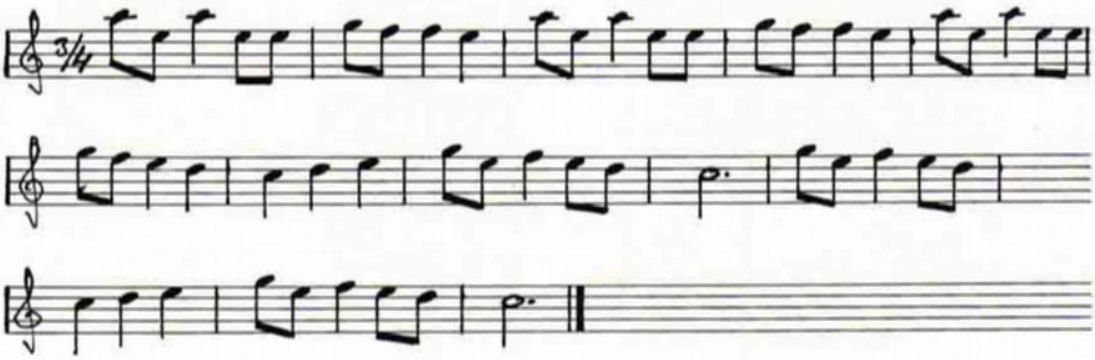

"Åksana"

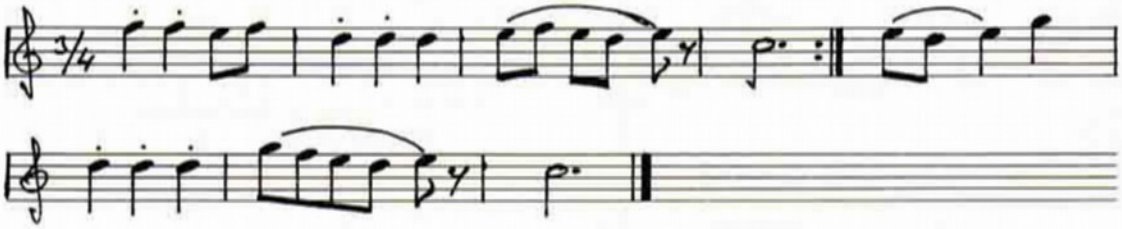

"Källarsfar"

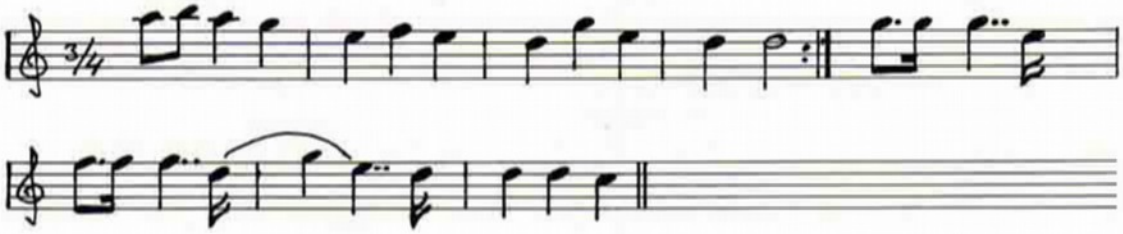

"Kockmora"

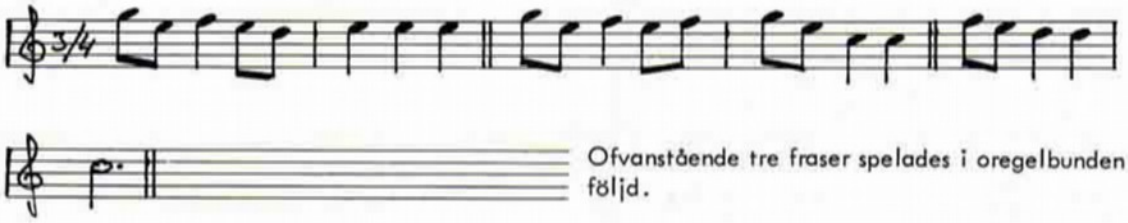

Ofvanstående tre fraser spelades i oregelbunden följd.

"Hela församlingen"

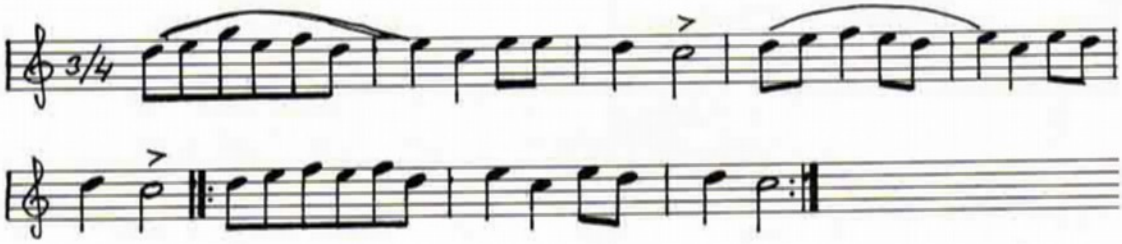

"Följarin"

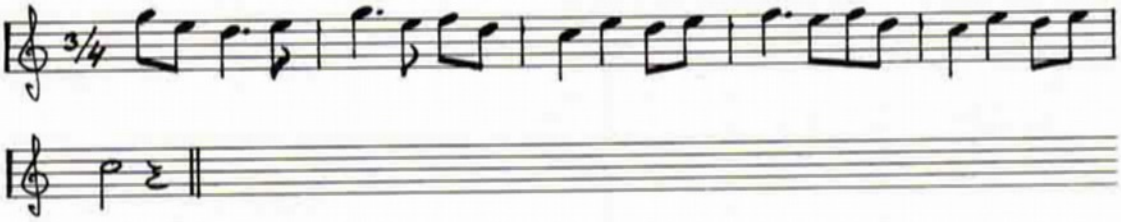

"Farväll"

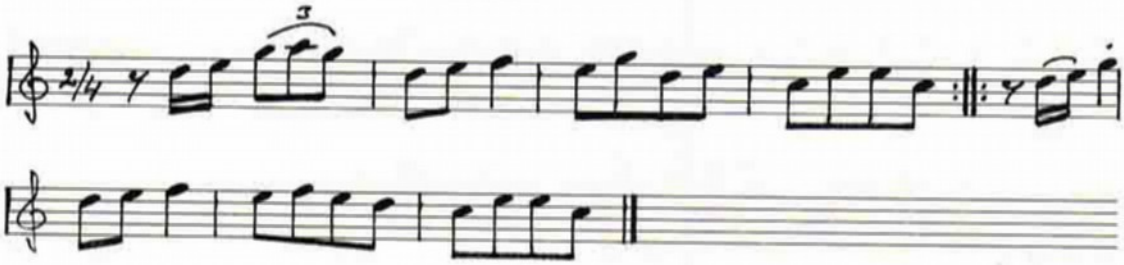

"Int vila ve hea bott int"
Om gästerna icke vilja avlägsna sig när "Farväll" spelas, kunna de på skild anhållan få även denna dans spelad.

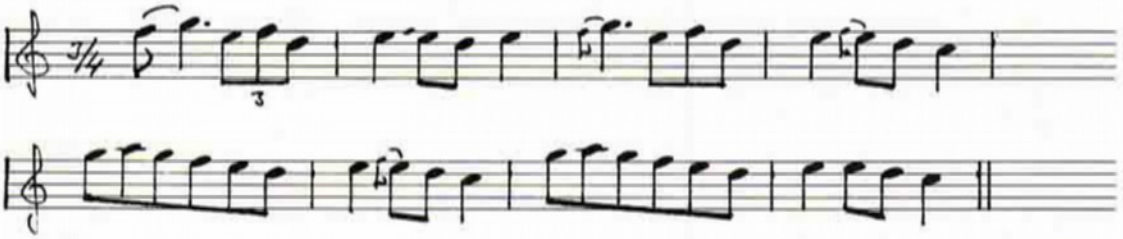

Valsmelodi

Einar Falk

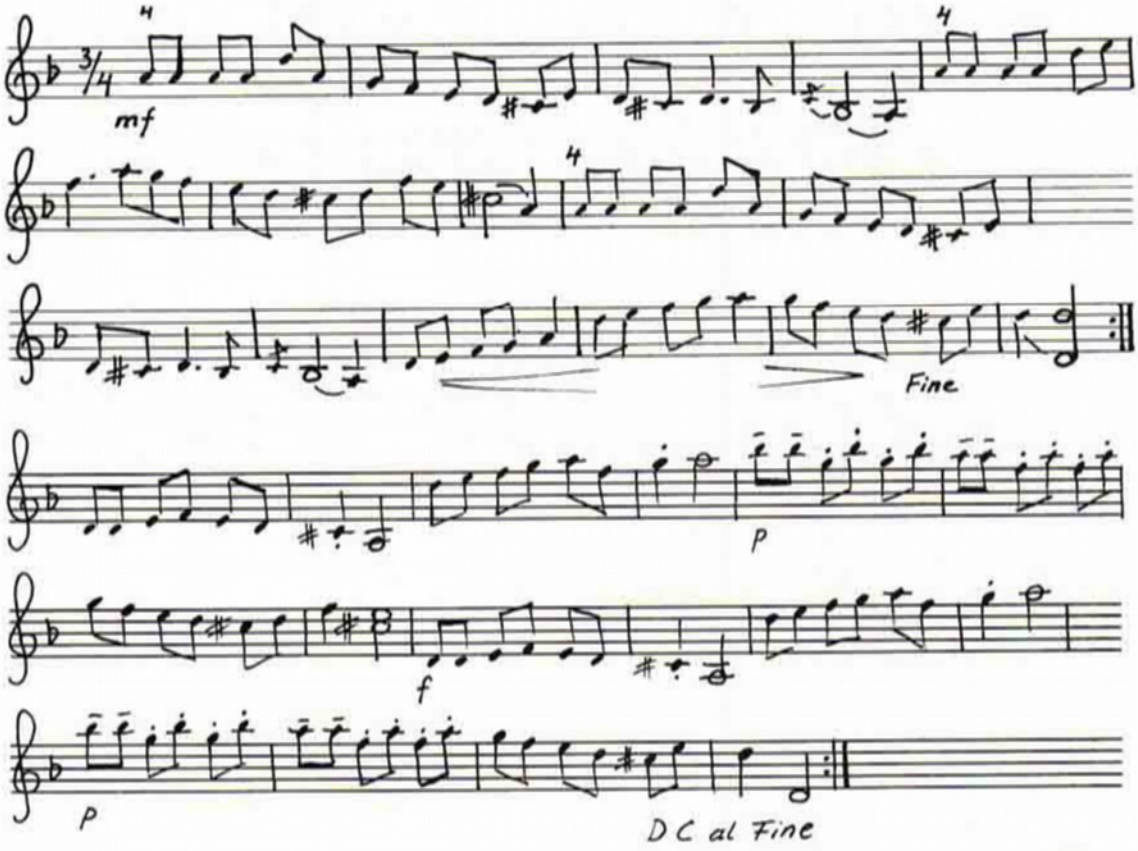

SOM DANSMUSIKER I SUORVA

Ejnar Falk

Suorva är en liten by uppe i högan nord som är säregen och intressant. Vildmarken tränger på från alla håll. Fjällen och Luleälvens vattensystem är för semestrare och turister fina fritidsområden värda att besöka. Nu var inte min vistelse i Suorva något turistbesök eller hade med sommarvärmens behag att göra, utan vistelsen däruppe var under vintertid och det tråkiga krigsåret 1942, med bevakningsuppgift av det stora dammbygget och ideliga skidturer för att leta reda på eventuella flyktingar från Norge. En vistelse som bjöd på kyla och svårigheter av militär art. När militärminnen kommer på tal så blir det de roliga stunderna man helst tänker på eller eventuellt skriver om.

Vi kom till Suorva ett tjugotal soldater för att byta av ett par bevakningsgrupper. Och som vi hörde till ett jägarförband så var skidorna och kulsprutepistolen de viktigaste detaljerna i den militära utrustningen. Jag glömmer inte den efter förhållanden festliga måltiden som vi blev bjudna på då vi anlände trötta och utsvultna till Suorva. Vi blev bjudna på rejäla fläskskivor och bruna bönor så mycket vi ville ha. Det var en måltid som vi satte stort värde på, då vi från föregående vistelse i Harsprånget av dålig kost voro i magraste laget. Könsfördelningen i Suorva var i ojämnaste laget. Omkring 80 kraftiga storvuxna karlar som stod för dammbygget och så där 25-30 militärer. Ungefär så såg det ut på den manliga sidan. Kvinnor var det sämre ställt med. Fem små sameflickor och tre flickor från sydligare trakter samt tre äldre kvinnor som höll sig osynliga för oss män, de hade så kallade befälsposter över flickorna och var enligt lappflickorna i högfärdigaste laget. Vi hade just slutat vår goda måltid då en av lappflickorna som hette Susanna kom instormande i matsalen och med gäll röst frågade oss nyanlända soldater om det fanns några musikanter bland oss. Den avgående bevakningsstyrkan hade haft ett par musikanter så nu var det bara för oss att plocka fram ett par så att den obligatoriska kvällsdansen kunde få fortsätta i den rätt stora fritidslokalen. Nu blev det för mig och en grabb som hette Karlsson och var från Karlskoga, jag var från Kopparberg att sätta fart på dragspelet och fiolen som fanns på förläggningen, där särskilt fiolen var ett förvånansvärt fint och bra instrument, som användes så primitivt och okontrollerat av de tillfälliga suorvainnevånarna.

Jag kan inte säga att vår repertoar av dansmusik var stor då vi på nästa dags kväll spelade upp till dans. Vi hade tre-fyra valser ett par hambo och lika många foxtrotmelodier som vi under dagen övat in, men publiken var inte bortskämd av föregående musikanter, så stämningen blev från början hög trots ideliga omtagande av den lilla repertoaren. Mest synd var det om de åtta flickorna för så fort vi spelade upp en danslåt så stod det så där en åtta-tio grabbar bugande framför varje flicka de fick aldrig dansa en dans till slut med samme pojke, nej det var ett evigt bytande som verkade lustigt och omväxlande, men flickorna voro alla glada och belåtna över den översvallande uppvaktning och vänlighet som pojkarna bestod dem med.

I ett hörn av danslokalen var en brottningsmatta utlagd och där höll ett tiotal brottningsintresserade till. Det blev då och då ett öronbedövande jubel, då mitt under dansen en brottare kunde hamna utanför mattan och dråsa ner bland de dansande. Ja, stämningen på Suorvas danskvällar var toppen. När danslusten vid tolv-ettiden på natten började avtaga och tanken på morgondagens jobb gjorde att publiken minskade slutade vi vårt musicerande med en damernas vals där de lyckligaste av grabbarna fick någon av flickorna som moatjé. Karlsson och jag fick som tack för vårt jobb så där tjugo-trettio kronor att dela på för varje kväll under de tre veckorna vårt primitiva dansmusicerande varade och det var inte dåligt betalt samtidigt som vi hade roligt tillsammans då vi fick arbeta med vårt gemensamma stora intresse "musiken".

Jag har aldrig varit någon violinist av klass utan bekantskapet med fiolen har bara varit för nöjets skull. Men i Suorva fick jag en beundrare av mitt primitiva fiolspelande. Nästan varje kväll efter måltiden och innan dansen skulle börja kom han in till mig en liten smidig same som hette Anti han ville att jag skulle spela för honom. Jag glömmer aldrig Anti han var i tjugofemårsåldern och vi blev snart riktigt goda vänner. Jag spelade för honom så romantiskt och melodiskt som möjligt låtar i stil med "Säterjäntans Söndag", den låten var han särskilt förtjust i. Anti som var känslig för musik satt bredvid mig och lyssnade med tårarna rinnande utför kinderna och längtade nog som säterjäntan hem till kåtan och sina anhöriga, han tyckte inte om det militära jobbet hans vistelse i Suorva var en tvångsvistelse och inget för en same som var van vid den absoluta friheten. Ja, de tre veckorna i Suorva var de sista dagarna på de tre månader som den militära vistelsen i Lappland utgjorde för den gången. Vi fick så småningom återvända hem till det civilia livet igen men bara för någon månad för så åter en dag låg en ny inkallelseorder i brevlådan som förorsakade oväkomna bryderier för såväl ekonomi och trivsel i familjelivet. Men så var krigsåren för oss krigsdugliga män, en tillvaro som var osäker och olustig och som vi får hoppas aldrig behöver upprepas.....

O, VILKEN KULTUROPERSONLIGHET !

Bernt Olsson

Strax utanför staden bor D. Gust. Jåneszåhn, en av det svenska samhällets mest inflytelserika doldisar. De flesta känner säkert inte hans namn, men de senaste årtiondenas oerhörda utveckling inom svensk byggnadskultur är till ej ringa del hans verk. Det är han som lagt grundvalen för de livskraftiga fulhetsidéer som präglat bebyggelsen under efterkrigstiden. Redan i sin 1948 utkomna debattskrift "Skall Sverige vara ett museum?" hade han grundtankarna helt klara i deras huvuddrag. Det var två huvudströmningar, menade han, som tillsammans skulle bära upp den framtida fulhetsrörelsen - dels "tristismen", en strävan att bygga så trist som möjligt, dels "destruktismen", en fast beslutsamhet att riva ned det som var gammalt, hemtrevligt eller vackert, alltså de grundtankar som väglett kommuner, byggföretag och enskilda under efterkrigstiden.

Givetvis anklagades han av vissa reaktionära element för "bristande hänsynstagande inför den äldre kulturmiljön", men han var ej sen att ge ett kraftigt genmäle i sin avhandling "Modern avgasestetik" 1950. Han visade här på ett mycket övertygande sätt hur man i äldre tid "med ytterlig hänsynslöshet smällt upp en massa kulturhus" just på sådana ställen, där man nu behövde parkeringsplatser, köpcentra och höghus. Grundtankarna behövde emellertid preciseras, när de konfronterades med de praktiska problemen. Hur skulle man exempelvis genomföra fulhetstanken på den äldre bebyggelsen, som man inte fått rivningstillstånd på? Detta och många andra problem har D. Gust. Jåneszåhn och hans många medhjälpare sökt lösa, dels genom det praktiska arbetet med fasadisolering och tillbyggnad av äldre bebyggelse, dels genom en rad betydelsefulla skrifter, varav några av Jåneszåhns viktigaste här bör nämnas:

Riv skiten! 1955
Framtidens betonglandskap 1957
Bortsanering av kulturbebyggelse 1960
Ångestskapande färgsättning - i takt med tiden 1962
Modulkultur 1965
Brunare fritidsbebyggelse! 1968
Wild-westmiljön som mönster för svensk stadsplanering 1970
Timmerhusen - en outnyttjad råvara för fliseldning 1972
Plast, plåt och brunlasyr - några tankar om kulturminnesvård 1975

Alltsedan Jåneszåhn förvärvade den gamla byn Svetteryd och (trots visst motstånd från hembygdsföreningen) lyckades förvandla den till en kul vildavästernmiljö, som blivit ett omtyckt turistmål, har han varit oavbrutet verksam - som författare, som arkitekt, som idégivare. Han har t.ex. varit tristessombudsman inom byggnadsindustrin, depressionsassistent inom färgindustrin och även tjänstgjort som sakkunnig inom vanprydnadsutredningen. Som fulhetskonsulent har han alltid ställt sina tjänster till de stora affärskedjornas förfogande.

Han har också fått en rad priser och utmärkelser för sina insatser inom skilda områden, t.ex. Toxinpriset (Radonvägen), Modulmedaljen (Potatisvägens radhusområde), Mexidiplomet (det gamla egnahemsområdet Gustavsro), affärskedjornas stora Destruktionsstipendium, skolbyggnadskommissionens stora Vederstygglighetspris (Röövenskiöldskolan) samt High Chapparalpriset (sekelskiftesmiljön Fridlunda).

När vi några dagar före jul nalkas den Jåneszåhnska villan, ser vi till vår förvåning att han bor i ett gammalt hus - visserligen omsorgsfullt moderniserat - som ligger mitt bland omgivande enklare lantbruksbebyggelse med förfallna ladugårdar och enkla, ålderdomliga boningshus. Villan är i två våningar och har byggts till med en låg, brunlaserad garagebyggnad, car-port och medelhavsinspirerad loggia i mexitegel. Nu täcker snön det svarta betongtegeltaket, och den nedgående vintersolen skimrar i plåtpanelen, som originellt nog pryds med dalahästar. Man har behållit den stora verandan, som klätts in med fasadtegel. Den pryds över ingången av ett par renhorn, som också de visar att man velat tillvarata de lantliga miljövärdena, och det gör också de djupt liggande, nästan hemlighetsfullt blänkande treglasfönstren, som försetts med lösa, bruna s.k. spröjsproteser och fasta prydnadsfönsterluckor.

Vi möter Jåneszåhn själv på trappan. Vi hälsar, och han ledsagar oss genom teakporten in i hallen med dess milt bruna vasstapet. Ovanför dörren står devisen "For active people" präntad i dalainspirerad frakturstil. En devis som verkligen passar denne oavlåtligt verksamme man! Vi uttrycker vår förvåning över att han bor i ett gammalt hus. - Det här är ursprungligen en lantgård, svarar han - alltså själva mangårdsbyggnaden, uppförd 1903. Själva jordbruket har genom lantbruksnämndens försorg lagts till en gård några kilometer längre bort. Det var bara på ett hundratal hektar, så det var inte bärkraftigt.

Vad beträffar själva huset så har vi väl på senare tid märkt att det blivit ekonomiskt intressant att spara en del gamla hus. Vi har bl.a. plockat ner en 1700-tals parstuga och ett par timrade uthus här och sålt till Tyskland tillsammans med en del skåp, kistor och liknande. Allmogestilen slår ganska bra just nu. Panelen med dalahästar är en nyproduktion, och vi jobbar just nu med en liknande Swedish Folklorepanel i plast med kullor och tomtar. Vi går vidare in genom det tjusiga barköket med dess furumöbler och rader av skåpluckor av ljus fur i allmogestil.

Inne i vardagsrummet möter oss anblicken av fru June Jåneszåhn. Parant och ladylike sträcker hon ut sig i den enorma myssoffan klädd i mysdress och mysiga guldsandaler. Hon bläddrar i ett modemagasin och ler välkomnande. Ur stereon strömmar tonerna av White Christmas med Bing Crosby (denne musikhistoriens gigant!) och sprider ut julstämning. Vi låter blickarna vandra runt i det charmanta rummet med dess furupanel och guldmönstrade, mörkröda tapeter. Vi uppmärksammar golvbeläggningen. - Vi valde San Remo, förklarar frun. Här trängs avslutad allmogeinredning och moderna möbler i skön och trivsam blandning. De uppstoppade rovfåglarna och kohuden på golvet bidrar till att förläna det hela en rustik charme.

Men nu skall vi försöka ta reda på bakgrunden till de moderna idéerna inom byggnadskonsten.
- Min oavlåtliga strävan att skapa en fulare byggnadsmiljö i Sverige, förklarar D. Gust. Jåneszåhn, när vi slagit oss ned i fåtöljerna, har sin grund i det enkla förhållandet att det är enklare att bygga fult än vackert. Det är också en idé som vunnit allmän anslutning, det kan vi se överallt, snart sagt. Idén medför också stora fördelar för alla. Man behöver ju inte längre känna det sociala trycket att bygga snyggt.
- Men fula hus har det väl alltid funnits?
- Jovisst, men gångna tiders fulhet är mer att betrakta som misslyckade försök att nå ett visst skönhetsideal. Den moderna, vetenskapligt underbyggda fulhetstanken innebär i stället att man försöker avlägsna sig från detta ideal - märk väl samtidigt som man höjer anspråksnivån! För att ta ett exempel: Vår deprimerande och enformiga villastil smittar ju gärna av sig på intilliggande, ursprungligen vackra gamla hus. Snart nog är de lika brunsvarta (eller som vi säger: "naturstämda") som de nyare. Det visar våra idéers slagkraft!

- Men vissa offentliga byggnader t.ex. kräver väl att man bygger konstnärligt och snyggt?
- Konstnärligt - ja - men inte snyggt!

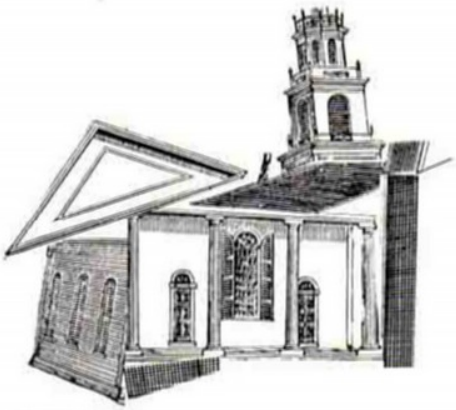

- Hur går det till?
- Man bygger snett.
- Snett?
- Ja, lite sneda tak och vinklar och så där... Det visar att man har höga konstnärliga ambitioner, samtidigt som man helhjärtat tar avstånd från all tidigare traditionsbunden och hantverksmässig bebyggelse.
- När jag var liten, var det mycket trevligare här, säger fru Jåneszåhn plötsligt och oväntat, medan hon tonar ner solochvårarrösten i stereon. Glasveranda och snickarglädje och lindar på gården och folk och lagård och kor och den lilla parstugan...
- Jag gillar falu rödfärg! säger hon hårt och ser stint på sin tydligt chockerade make.
- Alkyd, menar du väl, säger han osäkert,...eller brunlasyr...
- Jag gillar kakelugnar!
- Ja, men du har ju braskamin...
- Och glasverandor!

Hon närmar sig hotfullt.
- Ja men June lilla, är du inte klok?
- Du sålde parstugan!
Hon bearbetar honom i fasaden med guldsandalerna, medan han värjer sig med skivomslaget till "White Christmas".
- Skurgolv! Vedspis! Fönstervadd! Linolja! skanderar hon skoningslöst.
- Säger du "stilriktig renovering" får du ingen video i julklapp, säger D. Gust. med grötig röst.

Vi drar oss diskret tillbaka och träder ut i det fria. På gården åker två små barn i magnifik slalomutrustning utför den lilla källarkullen. Tankfulla åker vi hem genom den döende svenska landsbygden med dess bärkraftiga jordbruk.

Här går det unna för unna, sa skräddarn, satt på huset och åt smörgås.

Spelmansförbundets kassaskåp!

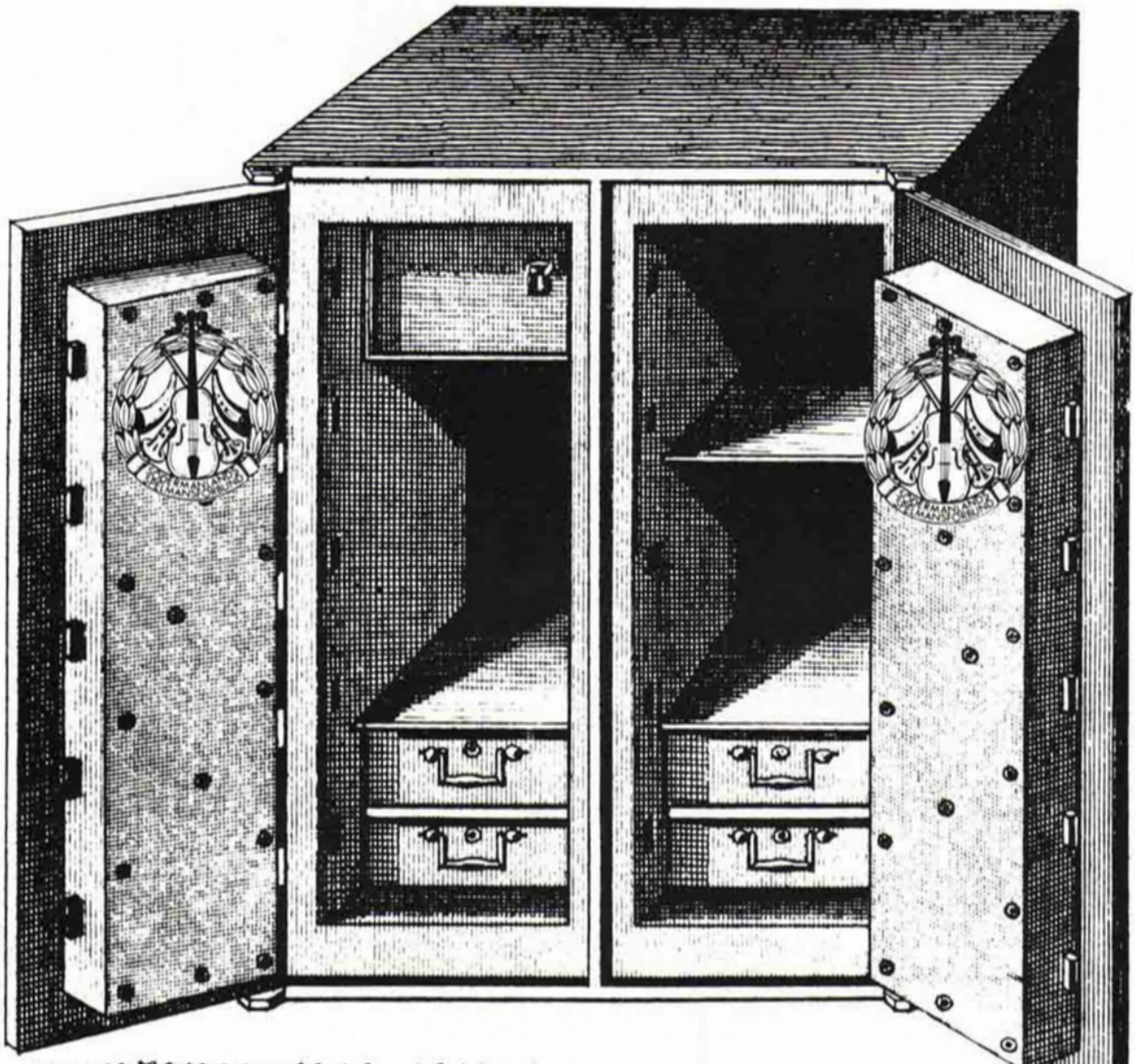

HAR DU BETALT ÅRSAVGIFTEN?

Annars kan Du göra det på postgiro nr. 12 24 74 - 0

Fr.o.m. 1981 är årsavgiften 50 kronor.

LÅTLÄGER

Spelmansförbundet anordnar även i år ett låtläger.

Tid: 28 juni - 3 juli 1982

Plats: Näshulta Lägergård

Närmare upplysningar genom
Christina Frohm tel. 08/85 69 02 eller
Erik Walberg tel. 08/52 56 83

ISSN 0346-2595